

FORSTUDIE

**MULIGE LOKALE KONSEKVENSER AV
NEDGANG I FISKEKVOTER**

For

Vardø Kommune

01.03.2024.

SAMMENDRAG

Vardø kommune er avhengig av fiskerinæringen, og Vardø og Kiberg lever i stor grad av fiskeriene. De siste årene er fiskekvotene redusert, og de nærmeste årene er det signalisert ytterligere nedgang i kvoter. Det er stor sannsynlighet for at nedgangen i kvoter vil påvirke Vardø og Kiberg negativt og ha store konsekvenser for aktiviteten i Vardø.

Kommunen ønsker i størst mulig grad å være forberedt, og forsøke å påvirke utviklingen. Med bakgrunn i dette har Vardø kommune engasjert BedriftsPartner Vardø AS til å gjennomføre en forstudie av mulige konsekvenser ved nedgangen i kvoter for nærings- og arbeidsliv i kommunen.

Forstudien peker på mulige lokale konsekvenser for nedgang i torse- og krabbekvoter for lokal fiskeflåte og lokal fiskeindustri, og ringvirkninger for øvrig næringsliv og sysselsetting lokalt. Forstudien er et kunnskapsgrunnlag for å være forberedt på konsekvenser av nedgangen i kvoter, peker på mulige tiltak, og gir grunnlag for et arbeid opp mot myndigheter og organisasjoner.

Vår kartlegging viser at kvotenedgangen vil kunne få store konsekvenser:

Det er grunn til å frykte en nedgang på rundt 10-20% i lokal fiskeflåte og lott-takere over en 2-3 årsperiode. I kommunen ser vi allerede at fiskere har solgt fartøy i 2024, og flere fiskere vurderer sin fremtid i yrket.

Kvotetilstanden skaper allerede utfordringer for industrien. Industrien regner med en betydelig nedgang i landinger, aktivitet, omsetning og fortjeneste, og sysselsetting. Kvotenedgang og svekkede marginer, sammen med permitteringsregelverket, skaper utfordringer og gjør at det må forventes færre ansatte og årsverk hos industribedriftene, og at noen bedrifter vil gå til oppsigelser. Flere bedrifter langs kysten sier allerede opp ansatte eller permitterer. En slik utvikling ser vi også allerede i Vardø, der selskap går til oppsigelser i fiskeindustrien. Det er grunn til å frykte en nedgang på sysselsatte i lokal industri på minimum 20-30 sysselsatte.

Det kommunale havneforetaket vil merke en nedgang i inntektsgrunnlag gjennom både avgifter for havneavgifter, kaileie, fiskeleveranser, og transport- og fraktinntekter. Det må forventes en betydelig nedgang i omsetning øvrig næringsliv. Nedgangen vil kunne medføre permitteringer og færre sysselsatte, anslagsvis 5-10 sysselsatte.

Oppsummert viser våre vurderinger at kvotenedgangen vil ha store negative konsekvenser sysselsetting i kommunen. Arbeidsmarkedet lokalt er lite og sårbart med lang pendlingsavstand til andre arbeidsmarkeder. Arbeidsmarkedet andre steder etterspør arbeidskraft. Faglært kompetanse vi lett kunne endre arbeids- og bosted. Vardø har en høy andel innvandrere, og stor andel arbeidskraft uten høyere utdanning. For mange vil det være en utfordring å finne annet passende arbeid innad i kommunen. De totale effektene på sysselsetting i kommunen de nærmeste årene er anslagsvis 40-50 sysselsatte. Dette medfører stor fare for økt arbeidsledighet og/eller fraflytting.

Situasjonen i fiskerinæringen er forventet å snu i løpet av 3-5 år. De kommuner som har klart å komme seg igjennom nedgangsperioden med en oppgående flåte og industri vil være i førersetet for å utnytte ny oppgang.

For at Vardø skal klare å komme igjennom perioden med fall i omsetning, verdiskaping og sysselsatte bør Vardø kommune se på en rekke mulige lokale tiltak, samt politisk påvirkningsarbeid. I mangel av sterke lokale næringsforeninger må det regnes som hensiktsmessig at kommunen går i front, og følger opp med dedikerte ressurser til å overvåke og håndtere situasjonen best mulig.

INNHold

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
1 Innledning	4
1.1 Bakgrunn og formål	4
1.2 Metode	4
1.3 Avgrensninger og forbehold	4
2 Status næringsliv, arbeidsliv og virksomhet	5
2.1 Fiskere	5
2.2 Fiskeindustri	6
2.3 Arbeidsmarked	6
3 Konsekvenser av kvotenedgangen	7
3.1 Fiskere	7
3.2 Fiskeindustri	9
3.3 Andre foretak	10
3.4 Sysselsettingsvirkninger	11
4 Forslag til aktuelle tiltak	12
4.1 Lokale tiltak	12
4.2 Politiske innspill	12
5 Vardø kommune	13

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Vardø kommune er avhengig av fiskerinæringen, og Vardø og Kiberg lever i stor grad av fiskeriene.

De siste årene er fiskekvotene redusert, og de nærmeste årene er det signalisert ytterligere nedgang i kvoter. Det er stor sannsynlighet for at nedgangen i kvoter vil påvirke Vardø og Kiberg negativt, og ha store konsekvenser for aktiviteten i Vardø. Kvotenedgangen vil føre til en nedgang i lokal aktivitet.

Kommunen ønsker derfor så raskt som mulig å få en rapport som beskriver mulige konsekvenser, slik at man i størst mulig grad kan være forberedt, og forsøke å påvirke utviklingen.

Med bakgrunn i dette har Vardø kommune engasjert Bedriftspartner Vardø AS til å gjennomføre en forstudie av mulige konsekvenser ved nedgangen i kvoter for nærings- og arbeidsliv i Vardø og Kiberg, og for kommunen.

Forstudien skal være en innledende gjennomgang av mulige konsekvenser av kvotenedgangen. Forstudien er ikke en dyptgående konsekvensanalyse, og det ligger ikke i studien å tallfeste med nøyaktighet de ulike konsekvensene, kun å peke på sannsynlige konsekvenser.

Dersom man ønsker større grad av sikkerhet og tallfesting av konsekvenser, så må det gjennomføres ytterligere innhenting av historiske regnskapsdata og statistikker for kvoter, bedrifter, næringsliv, arbeidsmarked og befolkning, og i tillegg sammenlignende analyser med andre lignende kommuner, og øvrig nasjonal utvikling og konjunkturer.

Forstudien skal peke på mulige lokale konsekvenser for nedgang i torske- og krabbekvoter for

- Lokal fiskeflåte og lokal fiskeindustri
- Ringvirkninger øvrig næringsliv og sysselsetting lokalt
- Inntektsgrunnlag og konsekvenser for havneforetak og kommune

Forstudien skal være et kunnskapsgrunnlag for å:

- Gi mulighet til å være forberedt på konsekvenser av nedgangen i kvoter
- Argumentasjonsliste opp mot myndigheter og organisasjoner
- Informasjonsarbeid opp mot relevante aktører
- Peke på mulige lokale tiltak for fiskeflåten og næringslivet

1.2 Metode

Bedriftspartner Vardø AS har gjennomført en forstudie der vi går igjennom mulige effekter på verdiskaping og sysselsetting i Vardø og Kiberg på grunn av kvotenedgangen. Oppdraget har tatt utgangspunkt i vurdering av effekter for fiskere og industri, supplert med vurdering av effekter og ringvirkninger for øvrig næringsliv og arbeidsmarked og for kommunen som helhet.

Kvotenedgangen rammer både åpen og lukket gruppe. I og med at kvotenedgangen rammer hardest åpen gruppe, og det er der Vardø har flest fiskere, vil forstudien se noe mer til åpen enn lukket gruppe i sine vurderinger av betydningen i nedgang i kvoter for fiskerne.

Bedriftspartner har innhentet statistikker fra SSB, Norges Råfisklag og Fiskeridirektoratet, samt sett på regnskapsdata og havnestatistikk. For å analysere mulige effekter har det vært nødvendig med en gjennomgang av eksisterende nærings- og arbeidsliv, se del 2.

Utover analyse av statistikker er det gjennomført møter, spørreundersøkelse og intervju med fiskere, industri, og ansatte og ledere i berørte virksomheter.

1.3 Avgrensninger og forbehold

BP's oppdrag har vært å lage en innledende forstudie av konsekvensene av kvotenedgangen. BP tar forbehold om at grunnlagsmaterialet vi har benyttet, og som har vært utgangspunkt for våre vurderinger, er korrekt og fullstendig.

2 Status næringsliv, arbeidsliv og virksomhet

Kommunens arbeidsliv er preget av en stor andel offentlig ansatte. Statistikk pr. 31.12.2022 viser at offentlig sektor utgjør rundt 52% av sysselsatte i kommunen.

Kommunens næringsliv sysselsetter 48%, hvorav fiskere, (og noen i jordbruk), står for 13% av sysselsatte, og fiskeindustri rundt 5% av de sysselsatte. Andelen tilknyttet fiskeri kan dog ligge høyere, da det ligger en viss usikkerhet i hvilken næringskode som er brukt på ansatte tilknyttet fiskeri. Antall fiskere og aktivitet i industri har økt i 2023, slik at andelen til disse sektorene av næringsvirksomhet forventes å ha økt i 2023.

Kommunen har et relativt ensidig næringsliv, der fiskeri utgjør rundt 40% av sysselsettingen i næringslivet i kommunen. Næringslivets aktivitet er i stor grad avhengig av en stor flåte med god aktivitet, og avhengig av gode leveranser til landindustrien for å skape sikre og helårige arbeidsplasser i lokalsamfunnet.

2.1 Fiskere

Mange nye fiskere har etablert seg de siste årene i kommunen på grunn av bedret lokal tilrettelegging, og god lønnsomhet i fiskeriene. Det har vært en betydelig økning fiskefartøy i Vardø kommune de siste 8 årene. Den gode lønnsomheten i fiskeflåten lokalt og økningen i antall fiskere har for en stor del kommet på grunn av krabbekvoter og gode priser på kongekrabbe.

Vardø hadde i januar 2024 102 fartøy i åpen gruppe, og 15 fartøy i lukket gruppe. Den absolutt største gruppen fiskere i Vardø fisker i åpen gruppe. Åpen gruppe er ingen ensartet gruppe, men har stor variasjon med mange meget aktive fiskere med betydelig fangst og omsetning, og også en del fiskere med lavere aktivitet og omsetning. Åpen gruppe er den gruppen som er mest rammet av kvotenedgang i 2024 og i årene fremover.

Fartøy i åpen gruppe i Vardø kommune har kunne fiske torsk på (maks og garantert kvote) ordinær kvote, refordeling, kystfiskekvote og ferskfiskordning. Fangstbare kvoter til åpen gruppe har blitt mer enn halvert fra 2022 til 2024.

I følge innhentet statistikk hadde i 2022 hadde fartøyene i åpen gruppe i kommunen anledning til å fiske maksimum 2 091 tonn torsk og garantert 1 584 tonn. I 2022 var det landet til sammen 1.214.785 kg torsk rundvekt i Vardø kommune av fartøy i åpen gruppe hjemmehørende i Vardø kommune.

I 2023 hadde fartøyene i åpen gruppe i kommunen anledning til å fiske maksimum 2 837,5 tonn torsk og garantert 1 689,5 tonn. I 2023 var det landet til sammen 1.333.193 kg torsk rundvekt i Vardø kommune av fartøy i åpen gruppe hjemmehørende i Vardø kommune.

Fartøyene i åpen gruppe landet dermed i snitt:

76% av garantert kvote og 58% av maksimal kvote i 2022 og tilsvarende

79% av garantert kvote og 47% av maksimal kvote i 2023.

Her må det legges til at maksimalkvoten ofte ikke er tilgjengelig over hele perioden, og mange fiskere vil ikke nødvendigvis være i posisjon til å ta maksimalkvotene på grunn av årstid, vær, eller tilgang på fisk. Det er også tilgang av nye fiskere, som ikke har hatt mulighet til å ta hele kvoten.

Vardøflåten leverte rundt 192.000 kg kongekrabbe siste år. Det utgjorde rundt 46% av det totale krabbekvantumet i kommunen. Det var ikke alle lokale fartøy som fisket hele krabbekvoten. Fremmedflåte sto for leveranser på ca. 54%.

Omsetning for fiskere i åpen gruppe i Vardø har de siste årene ligget på rundt NOK 1.000.000 for de minst aktive fiskerne, opp til NOK 2.700.000 for de mest aktive fiskerne i åpen gruppe. Omsetningen for fiskere i lukket gruppe har vært høyere og for noen betydelig høyere.

2.2 Fiskeindustri

Fiskeindustrien i Vardø består av et fiskeindustrianlegg på Vardø-øya, 3 anlegg i Svartneshavna, og et anlegg i Kiberg.

Omsetning i industrien har økt betydelig de siste årene. Omsetningsøkningen fra 2021 til 2022 var på hele 50%, og industrien omsatte i 2022 for om lag 450 millioner. De siste årene har også de fleste industribedriftene levert positive resultater. Det er ikke tilgjengelige tall for 2023, men også her forventes økning i omsetning og ansatte.

Antall ansatte i fiskeindustrien i Vardø pr. 31.12.2022 i SSBs statistikker ligger på rundt 50 sysselsatte. I fiskeindustrien er det mange periodevis ansatte og deltidsansatte, og det er usikkert om statistikken fanger opp slike forhold på en god måte.

Landingene i Vardø har økt betydelig etter 2019. I 2019 ble det levert 7.200 tonn, i 2020 7.850 tonn, i 2021 9.232 tonn. I 2022 og 2023 har landingene falt med noen hundre tonn.

I løpet av de to siste årene har det vært en nedgang i totalleveransene på rundt regnet 215 tonn, eller 2,3 prosent. Leveransene av kongekrabbe har økt med 220 tonn, og leveranser av andre fiskeslag har blitt redusert med omlag 440 tonn som følge av kvotenedgang.

Fiskeindustrien i Vardø har tatt imot 1.745 tonn sjømat fra mottaket i Vadsø i 2023 i tillegg til mottak i kommunen.

Vardøbedriftene har i 2023, inkludert fra mottak i Vadsø, stått for en total sjømatproduksjon på 10.765 tonn. I 2022 utgjorde bedriftenes totale produksjon 9.914 tonn. Sjømatproduksjonen i Vardø har dermed økt de siste årene på tross av en marginal nedgang i lokale leveranser.

I tillegg til de ansatte i fiskeindustrien er det aktivitet med egnesentraler, og industrien selv eigner også til fiskeflåten med egne ansatte. Man kan regne med at rundt 50 ansatte arbeider med egning i de mest hektiske periodene.

2.3 Arbeidsmarked

Vardø og Kiberg er små samfunn. 31.12.2023 utgjorde befolkningen i kommunen 1972 personer.

Befolkningen i Vardø kommune var i 2015 på 2134 personer. Fram til 2021 gikk folketallet jevnt nedover til 1897 innbyggere. I perioden 2022-2023 har folketallet økt til 1972 innbyggere.

Folketallsnedgang skyldes for en del et vedvarende fødselsunderskudd. I tillegg viser statistikken at i perioder med folketallsnedgang, så er utflytting innenlands hovedårsaken til folketallsnedgang. Det har i en lang periode vært netto innflytting til Vardø fra utlandet. Innvandring bidrar med andre ord til å hindre høy befolkningsnedgang i kommunen. De siste to årene har det vært større innflytting til kommunen både innenlands og fra utlandet.

Arbeidsmarkedet i kommunen er lite. 31.12.2022 var 913 personer sysselsatt med bosted i Vardø kommune.

Kommunens arbeidsliv er preget av en stor andel offentlig ansatte. Statistikk pr. 31.12.2022 viser at offentlig sektor utgjør rundt 52% av sysselsatte i kommunen. Tilsvarende andel i resten av landet ligger på rundt 35 prosent.

Tall for 2022 viser at kommunens næringsliv sysselsetter 48%, hvorav fiskere, (og noen i jordbruk), står for 13% av sysselsatte, og fiskeindustri rundt 5% av de sysselsatte. Kommunen har derfor et relativt ensidig næringsliv, der fiskeri sysselsetter utgjør rundt 40% av ansatte i næringslivet.

Arbeidsmarkedet er relativt isolert. Nærmeste mulige arbeidssted er Vadsø, med 72 km avstand, vinterveier og fjelloverganger med sine egne utfordringer. Vardø regnes derfor som en egen bo- og arbeidsmarkedsregion. En del bosatte i kommunen pendler til arbeidsplasser i Vadsø eller til andre kommuner.

3 Konsekvenser av kvotenedgang

Nedgangen/konsekvensene av kvotenedgangen for de ulike sektorene er vanskelig å stipulere i kr eller antall ansatte. Gjennomgangen nedenfor gir derfor bare en pekepinn på forventet utvikling. Hvert enkelt foretak må overvåke situasjonen nøye, og foreta egne beregninger og raskt iverksette egne tiltak for å komme utviklingen i møte.

3.1. Fiskere

Kvoter

Nedgangen i torsk kvoter fra 2023-2024 er betydelig. Åpen gruppe rammes hardest av kvotenedgangen.

Som vist i mange statistikker og i Riksrevisjonens rapport, har kvotene i lukket gruppe i stor grad forsvunnet ut av kapitalsvake kystkommuner. Disse kommunene har for en stor del bare åpen gruppe tilbake. Når åpen gruppe nå får stor nedgang i fangstbare kvoter, så vil det ramme de små fiskerne og fiskeriavhengige kommunene aller hardest.

For enkelte fartøygrupper i åpen gruppe er nedgangen i maksimalt oppfiskbart kvantum på opptil 65% fra 2023 til 2024. I 2024 er torsk kvotene til åpen gruppe, inkludert kystfiskekvoten, 12.000 kg pr fartøy. Enkelte fartøygrupper kunne fangste rundt 35.000 tonn torsk i 2023.

Kvotenedgangen i lukket gruppe er ikke like stor, men her kan man se en nedgang på rundt 30% for flere fartøy.

Nedgangen i krabbekvote er enda større. Krabbekvoten i 2023 var på 2300 kg, mens krabbekvoten i 2024 er på 740 kg.

Årsaken til den sterke nedgangen i krabbekvoter skyldes antageligvis et overintensivt fiske i kvoteregulert område, både med kvotegrunnlag og med stor bifangst av kongekrabbe. Mange fiskere og kommuner i Øst-Finnmark advarte sterkt mot åpningen av området for båter fra hele Finnmark. Åpningen ble likevel gjennomført, og med svak oppfølging av ressursgrunnlag og uttak. Fiskerne føler det som svært urettferdig at de som plages med kongekrabben i ordinært fiske, nå skal betale en stor del av regningen for en feilslått forvaltning.

Kongekrabbesituasjonen i Øst-Finnmark er nå meget usikker. Fiskerne er redd for en fullstendig knekk i bestanden. De lokale fiskerne er derfor meget opptatt av at kongekrabben er en lokal ressurs, som må fiskes av lokale fiskere. Både for å sikre bestanden, men også for fortsatt å opprettholde regionen som attraktivt sted å bo og fiske i fra.

Nedgangen i torsk kvoter har vært forventet for fiskeflåten. Men den sterke nedgangen i torsk kvoter i åpen gruppe, har ikke vært forventet, og har kommet som en stor overraskelse på mange fiskere. I tillegg kommer den dramatiske nedgangen i krabbekvote. Flere fiskere ville nok ikke investert så stort, og noen ville nok ikke gått inn i yrket, om de kjente til en slik nedgang. Situasjonen er litt bedre for de som drifter i lukket gruppe, men også her vil man se betydelig nedgang i omsetning og lønnsomhet.

Landinger lokalt

I 2023 var det landet til sammen 1.333.193 kg av fartøy i åpen gruppe hjemmehørende i Vardø kommune. Fartøyene i åpen gruppe i Vardø landet i snitt i overkant av 75% av garantert kvote i 2023. Med mindre kvoter antas det at de fleste fiskerne i åpen gruppe vil ta hele kvoten, og det må derfor forventes at det landes rundt 1.100.000 kg av fartøyene i åpen gruppe hjemmehørende i Vardø kommune i 2024.

Vardøflåten leverte rundt 192.000 kg kongekrabbe siste år. Det utgjorde 46% av det totale krabbekvantumet i kommunen. Det var ikke alle lokale fartøy som fisket hele krabbekvoten.

Økonomi

Nedgangen i kvoter vil ramme hardest de mest aktive fiskerne i åpen gruppe, som har fisket opp mesteparten av sin tildelte kvote, både grunn- og maksimalkvote, og som har investert store summer i fartøy og utstyr, og som nå vil oppleve en dramatisk nedgang i fangstbart kvantum.

Som nevnt over, har omsetning for fiskere i åpen gruppe i Vardø har de siste årene ligget på rundt 1.000.000 for de minst aktive fiskerne, opp til 2.700.000 for de mest aktive fiskerne i åpen gruppe.

I 2024 kan en fisker i åpen gruppe fiske for rundt NOK 800.000 på torske- og krabbekvote med noe bifangst. Fartøy som er rustet og utrustet, og som aktivt legger til rette for bifangst og aktivt fiske på andre arter, kan øke omsetningen opp mot en million og over dette. Ikke alle fartøy i åpen gruppe er rustet til et slikt aktivt fiske gjennom hele året.

Med en omsetning på rundt 1 million, fratrukket utgifter, renter og avdrag, blir det lite igjen å leve av for mange fartøyeiere i åpen gruppe. Også for fiskerne i lukket gruppe er inntektsnedgangen stor, men her utgjør krabbe en mindre andel av den totale omsetningen. De mest aktive fiskerne er derfor meget bekymret for situasjonen med sterkt reduserte kvoter, og investeringsviljen i gruppen vil være lav de nærmeste årene.

Førstehåndsverdien på kvotene for fiskerne i Vardø vil synke dramatisk fra 2023-2024. Det forventes en prisøkning på fisk og krabbe fra 2023 til 2024, men prisøkningen vil ikke være i nærheten av å dekke opp det store inntektsfallet i for fiskerne.

Kvotenedgangen på torsk og krabbe, utgjør i omsetningsverdi over NOK 800.000 for hver fisker i åpen gruppe. Gitt at fiskerne tidligere har tatt rundt 75% av grunnkvoten, og mesteparten av krabbekvoten, vil den totale omsetningsnedgangen for fiskerne i Vardø totalt, fort kunne beløpe seg til mer enn 80 millioner. Dette vil få store ringvirkninger for øvrig næringsliv i kommunen og regionen.

Signaler om konsekvenser av kvotenedgangen fra intervjuer med fiskere

Oppsummert er signalene urovekkende. Fra fiskerne antar man følgende konsekvenser:

- Nedgang i antall fiskere.
- Reduksjoner i innleie, og sterk nedgang i lott for mannskap. De fleste vil gjøre samfiske med andre fiskere.
- Dramatisk nedgang i næringsinntekt.
- Sterk nedgang i lokale innkjøp, herunder mindre verkstedoppdrag og anskaffelser.
- Færre nyetablerere.
- Flere fiskere vil egne selv.
- Flere vil gå over til garn.
- Flere kommer til å se etter bijobb.
- Flere fiskere ser på mulighetene for småskalaproduksjon, hending, filet, osv.
- Flere vil forsøke å fangste mer på andre arter.
- Flere fiskere planlegger å selge båt, finne et annet yrke. Årsaken er en kombinasjon av mindre kvoter, for noen renter og lån, og ofte kombinert med ulike andre årsaker.
- Flere båter vil bli lagt ut for salg.
- Nedgang pris på fartøy.
- Noen fiskere ser på mulighet for å kjøpe kvoter for å øke inntektsgrunnlaget.

Samlede effekter

Med nedgang i torskekvote og krabbekvote er det en økende bekymring innenfor fiskeriene i Vardø. I den oppståtte situasjonen er det en reell fare for at flere fiskere, for å unngå enda større fremtidige tap, velger en avviklingsstrategi istedenfor utvikling og nysatsing.

Også bankene og finansnæringen er bekymret særlig for deler av kystfiskeflåten. Høy gjeldsvekst, sterk økning i kostnader og kvotenedgang gjør de neste to årene krevende for mange, og bankene frykter for resultatene i kystflåten.

Det er grunn til å frykte at nedgangen i kongekrabbe- og torskekvote vil føre til en betydelig nedgang i antall fiskefartøy over en 2-3 årsperiode. Med sterkt fallende inntekt og fortjeneste, og gode arbeids- og inntektsmuligheter i andre yrker, vil naturlig tyngdekraft dra en del fiskere ut av yrket.

Vurderingen av hvordan dette vil arte seg for de ulike fiskerne er vanskelig å si noe sikkert om. Fiskere med nedbetalt båt og lang erfaring som fisker vil nok ha ønske om å holde ut noen vanskelige år. Mange fiskere med liten formalkompetanse og med overkommelige lån, vil bite tennene sammen og satse på å holde ut, og eventuelt ta bijobber. Mange fiskere som er ute fra andre yrker, og som har annen inntekt fra før av, vil ta sin del av de reduserte kvotene, og fortsette som før. Imidlertid er det mer usikkert hva de fiskerne med større båtlån, som har annen formalkompetanse, som er attraktiv for øvrig arbeidsliv, og som har ønske og behov for høyere inntekt vil gjøre. For disse vil nok veien ut av fiskeryrket være kortest, og/eller de vil skaffe seg bijobber.

I Vardø ser vi allerede at fiskere har solgt fartøy i 2024, og flere fiskere vurderer sin fremtid i yrket. Flere andre har lagt ut sine fartøy for salg, både for konkret å selge seg ut, og noen for å teste markedet.

Kvotenedgangen vil føre til en reduksjon i antall lott-takere og -inntekt i kommunen. Det er i grunn til å frykte en nedgang på rundt 10-20% i lokal fiskeflåte og antall fiskere. Det vil antageligvis komme en nedgang i fiskere utover i 2024 og 2025, der noen gir opp etter hvert.

3.2 Fiskeindustri

Landingene i Vardø har økt betydelig etter 2019, og har etter dette stabilisert seg på rundt 9.000 tonn.

Vurdering av leveranser i Vardø i 2024

For 2024 er det stor nedgang i kvoter på både torsk og krabbe, både for lukket og for åpen gruppe.

Åpen gruppe som dominerer i Øst-Finnmark har fått betydelig nedgang. Det er grunn til å anta at leveransene fra fremmedflåte sjark vil gå betydelig ned.

Gjennom vinteren har vi sett at mange fiskerne tar kvoten raskt for å sikre seg. I media ser vi at mange rederi allerede har tatt hele kvota i Lofoten, Troms og Vest-Finnmark. Industrien frykter at dette vil kunne medføre mindre fremmedflåte og – leveranser.

Industrien frykter også at mindre kvoter torsk vil medføre mindre bifangst fra dette fisket. Samtidig er deler av fiskeflåten blitt økonomisk avhengig av mer bifangst og fangst på andre arter.

Utover dette er det også kommet endrede regler for bifangst, der reglene for bifangst av kongekrabbe er strammet inn. Industrien frykter at det vil komme færre båter til kommunen på grunn av de endrede reglene.

Noen bedrifter vil forsøke å kjøpe andre arter i tillegg til tidligere.

Hvor stor den totale nedgangen blir, og hvordan dette vil slå ut for industrien i Vardø totalt sett er vanskelig å forutse. Noen industribedrifter har håp om like stor omsetning og ansatte som tidligere. Andre bedrifter forventer sterk nedgang i leveranser av torskearter. Noen frykter at man i leveranser er tilbake på et nivå fra før 2019, som var rundt totalt 7.000 tonn i Vardø kommune. I tillegg forventer industrien en nedgang i leveranser av krabbe på over 60%.

Priser på råstoff

Nedgangen i kvoter har allerede medført økt priskonkurranse mellom kjøpere med høyere priser på råstoff fra i fjor. I tillegg opplever man høyere priser i Vest-Finnmark pga. lavere transportkostnader, flere produksjonsmuligheter, og periodevis større fisk i Vest-Finnmark. Industrien frykter at dette vil kunne medføre lavere leveranser, der større andel av kvoten tas i Troms og Vest-Finnmark..

Leveransene av torsk og hyse, som har best lønnsomhet, går ned, og leveransene av sei og andre arter, med mindre lønnsomhet, har økt. Industrien rapporterer at økte priser ikke dekkes fullt ut i markedet, medfører mindre marginer, og betydelig svekket lønnsomhet.

Permitteringsregelverk

Fra 1. januar 2022 ble permitteringsregelverket endret slik at det i dag er mulig å permittere arbeidstakere i fiskeindustrien i kun 26 uker innenfor en 18-måneders periode, mot 52 uker tidligere. Dersom bedriften ikke har arbeid å tilby etter at maksperioden på 26 uker er brukt opp, vil den permitterte verken ha krav på lønn eller dagpenger. Alternativet for den permitterte vil da være å si opp/bli oppsagt for å melde seg arbeidsledig og oppnå rett til ordinære dagpenger, eller få seg arbeid hos en annen bedrift. Den permitterende bedriften risikerer på sin side å miste verdifull kvalifisert arbeidskraft, og det kan bli vanskeligere for bedriftene å få tak i relevant arbeidskraft når behovet oppstår igjen.

Aktiviteten i fiskeriene svinger betydelig i sesonger, og mange bedrifter i fiskeindustrien melder at regelverket har medført store utfordringer for både ansatte og virksomhetene, med å tilpasse arbeidstider og arbeidsstokk til regelverket. Det har nå gått rundt 2 år siden innføringen av det nye regelverket. 18-månedersperioden er brukt opp, mange ansatte kan ikke lengre permitteres, og flere bedrifter må nå ta større grep for å endre organisering av drift og virksomhet.

Permitteringsregelverket, sammen med nedgang i kvoter og lavere aktivitet, samt nedgang i bedriftenes marginer, gjør at det må forventes færre ansatte og årsverk hos industribedriftene, og at noen bedrifter vil gå til oppsigelser.

Signaler fra industrien om konsekvenser av kvotenedgangen

- Total aktivitet, omsetning, sysselsetting og fortjeneste forventes å bli betydelig redusert.
- Vanskelige økonomiske år for industrien. Mindre fortjeneste.
- Økonomiske utfordringer.
- Nedgang i antall ansatte, periodevis permitteringer, og oppsigelser.
- Periodevis stengning
- Nedgang lokale innkjøp fra industrien.

Egnesentralene i Vardø har mange ansatte. Vardø er tradisjonelt et meget egnet sted for linefiske og de fleste av de lokale båtene har fisket med line. Mange båter som fisker med line har periodevis medført stor aktivitet. Linefiske er periodevis et kostbart fiske, og står for en stor del av utgiftene i fiskeriet. Mange vil derfor forsøke å redusere lineutgiftene. Noen fiskere vil fiske mer med garn og mindre med line. Noen båter vurderer anskaffelse av garnutstyr for garnfiske etter torsk og sei. Noen fiskere vil egne selv. Nedgangen i kvoter for den lokale flåten og fremmedflåte vil medføre betydelig nedgang i aktivitet hos egnesentralene.

Konsekvenser for egnesentralene vil være

- Nedgang omsetning og antall ansatte i egnesentralene.
- Perioder med permitteringer.
- Oppsigelser.
- Vanskelig økonomisk år for egnesentralene.

Industrien fremholder at de ønsker å beholde de ansatte. Opplæring av nytt personell er kostbart. Fagpersonell er ettertraktet og finner lettere jobb. Industrien frykter derfor at man ved permitteringer vil oppleve at noen ikke kommer tilbake, og der noen av disse vil flytte permanent. Dette vil ramme industrien på en svært ugunstig måte. Imidlertid ser industrien få andre utveier enn å permittere ansatte i perioder med liten aktivitet.

Kvotetsituasjonen skaper utfordringer for mange i bransjen, og i media har allerede vi kunnet lese om flere bedrifter som sier opp ansatte eller permitterer. En slik utvikling ser vi også allerede i Vardø, der selskap går til oppsigelser i fiskeindustrien.

3.3 Andre foretak

Servicenæring direkte.

Fiskeri og fiskerelatert virksomhet kjøper varer og tjenester fra varehandel- og tjenesteytingsnæringen lokalt, og omfanget av omsetning og verdiskaping som kan knyttes til fiske er stort.

Nedgang i omsetning hos deres kunder vil medføre betydelig nedgang i omsetningen og fortjeneste hos leverandørbedriftene. Nedgangen vil merkes hos verksted- og mekaniske bedrifter, og hos de som selger utstyr, materiell og redskaper. Nedgangen vil kunne medføre permitteringer, færre ansatte, lærlinger, engasjement og deltid.

Fra finansieringsinstitusjoner er det også en økende bekymring for situasjonen, og de rapporterer allerede om bedrifter som ber om avdragsutsettelse og refinansiering.

Bu-utleiery. Kaieiere.

Leien på de ulike kaiene og buene i Vardø og Kiberg er relativt lav, og det er fortsatt behov for buplass/lager. Det forventes derfor ikke en betydelig nedgang i omsetning for disse aktørene.

Derimot vil lavere inntekter for eierne, som ofte er fiskere, sammen med høy rente på lån, kunne medføre redusert/utsatt vedlikehold og nyinvesteringer på kaianlegg og buer. Dette vil merkes hos leverandørvirksomhetene til disse aktørene.

Handel og service forøvrig.

En betydelig nedgang i lott-, lønns og næringsinntekter hos fiskere og industriarbeidere, sammen med permitteringer og oppsigelser, samt nedgang i omsetning i leverandørindustri, vil medføre en nedgang i lokal omsetning og fortjeneste i hotell, restaurant, varehandel, bygg og anlegg, transport, maskin, tekniske tjenester, osv. Det må tas med at mange lokale bedrifter gjennom mange år har omstilt seg og allerede drifter med relativt få ansatte.

Enkelte i handelsstand rapporterer at de allerede merker nedgang i omsetning fra fiskere.

Kommunalt havneforetak

Nedgang i antall lokale fiskere, nedgang i besøk av fremmedflåte vil påvirke kaileie og anløpsavgifter i det kommunale havneforetaket. Havneforetaket opplever allerede nå mindre trafikk i alle havnene, samt at de som kommer er her kortere tid. Tilsvarende vil redusert landet kvantum over kai i Vardø medføre reduserte avgifter til havneforetaket for landet fisk. I tillegg regner havneforetaket med at redusert aktivitet og omsetning i næringslivet medføre lavere transport og fraktinntekter til havneforetaket.

Det kommunale havneforetaket vil derfor merke en nedgang i inntektsgrunnlag gjennom både avgifter for havneavgifter, kaileie, fiskeleveranser, transport- og fraktinntekter. Havneforetaket har investert betydelige midler i havnevirksomheten, og nedgangen i inntekter vil påvirke driften negativt.

3.4 Sysselsettingsvirkninger

Lokale sysselsettingsforhold i Vardø gjør nedgangen i kvoter særlig krevende.

Arbeidsmarkedet er lite. Tilsvarende arbeid i omkringliggende kommuner innen rimelig pendlingsavstand er begrenset. Arbeidsmarkedet i andre steder av landet og i utlandet etterspør arbeidskraft. Faglært kompetanse vi lett kunne endre arbeids- og bosted. Vardø har en høy andel innvandrere. Vardø har en stor andel arbeidskraft uten høyere utdanning. Spesielt for ansatte i fiskeindustri og fiskeri uten formalkompetanse til offentlige arbeidsplasser i kommunen vil det være en utfordring å finne annet passende arbeid.

For et lite og relativt ensidig arbeidsmarked som i Vardø, vil en omstilling være krevende. Dersom man ikke får til nødvendig tilpasning, eller iverksettelse av virkningsfulle tiltak, vil også nettoeffektene av nedgangen i kvoter være store. Lavere verdiskaping og sysselsetting vil også medføre redusert privat konsum, kjøp av varer og tjenester fra private, fordi ansatte som mister jobben eller får dårligere råd vil ha mindre å rutte med.

Den samlede effekten av dette avhenger av muligheter og evne til å tilpasse seg, som igjen avhenger av kompetanse og kapasitet i bedriftene, økonomisk konjunkturer og arbeidsmarkedet i kommunen. De direkte, indirekte og induserte effektene av kvotenedgangen avhenger av omfanget og varigheten av nedgangen. Effektene vil også avhenge av om nedgangen kan erstattes av annen aktivitet. Dette området har ikke denne forstudien sett nærmere på.

Oppsummerte sysselsettingseffekter

Oppsummert viser våre vurderinger at kvotenedgangen vil ha store konsekvenser for verdiskaping og sysselsetting i kommunen. Arbeidsmarkedet lokalt er sårbart, nedgangen i kvoter vil medføre betydelige negative sysselsettingseffekter. Det at kommunen har et lite arbeidsmarked og lang pendlingsavstand til andre arbeidsmarkeder, medfører stor fare for økt arbeidsledighet og/eller fraflytting.

Det er vanskelig å tallfeste og oppsummere sysselsettingsvirkninger for fiskere, industri og annen virksomhet. Anslag er også avhengig av at selskap klarer omstillingen uten at problemene blir så store at de medfører avvikling. Ut i fra ovenstående gjennomgang, og ut i fra signaler fra fiskere, industri og øvrig næringsliv kan man anta at effekter vil kunne være:

Direkte effekter for fiskere, reduksjon i antall fiskere over 2-3 år, 15-20 fiskere.

Direkte effekter for selskap som får mindre lokale landinger, 20-30 sysselsatte.

Indirekte og induserte effekter for lokalt næringsliv, 5-10 sysselsatte.

De totale effektene på sysselsetting i kommunen de nærmeste årene er anslagsvis 40-50 sysselsatte.

4 Forslag til aktuelle tiltak

Ut i fra ovenstående er det grunn til å se på ulike tiltak. Aktuelle aktører i tiltakene vil være både kommune, fylke, stat, Innovasjon Norge, samt at noen tiltak må løftes politisk. Tiltakene må eventuelt jobbes videre med og konkretiseres ytterligere:

4.1 Lokale tiltak

- Egnetilskudd. Kan være et treffsikkert tiltak der linekostnaden blir mindre for fiskerne, det blir mer bifangst til fisker, mer arbeid for egnentralene, og mer fisk til industrien.
- Rentefritak og avdragsutsettelse kommunale lån til fiskeflåte.
- Tilskudd utstyr effektivisering i fiskeflåten.
- Stimuleringstiltak lokalt til fiske etter andre arter.
- Stimuleringstiltak til fremmedfiskere for å få mer utav kvote, andre arter, ved å fiske fra Vardø. Markedsføre Vardø med nærhet til fiskefeltene og fiske på andre arter ovenfor fremmedfiskere og nye fiskere.
- Tiltak for å opprettholde kvantum, tilskudd/lån til kvotekjøp med leveringsforpliktelser.
- Nyskapsmidler/tilskudd FFK/SF/IN/VK. Etablere prosjekt med samarbeid mellom Nasjonal Sjømatlinje/Vardø Videregående Skole/industri for å legge til rette for lokale fiskere og småskala produksjon. Fiskerne kan arbeide med å utvikle produkter for salg av egen fisk. Nasjonal Sjømatlinje kan tilføres midler og bidra med lokaler, praktisk tilrettelegging og salg og markedsføring.
- Etablere samarbeid mellom industri og Nasjonal sjømatlinje og arbeide med nye produkter som følge av frigjort lokal kapasitet, og arbeid med kompetanseheving og fagutdanning.
- Innovasjon Norge samarbeid om utviklingsprosjekter og refinansiering.
- Tilskudd til oppstart turistfiske og andre produkter og opplevelser til turister.
- Bedriftsutviklingsprosjekter kaianlegg.
- Mentorordninger for fiskere og bedrifter.
- Kompetansekartlegging og kartlegging tilgjengelige jobber og muligheter lokalt.

4.2 Politiske innspill

- Midlertidig innføring av distriktskvoter i kommuner i Øst-Finnmark for å avhjelpe situasjonen. Dette vil være et virkningsfullt tiltak med umiddelbar effekt.
- Midlertidig innføring av **fast** inntektsgrense for andre inntekter, uavhengig av lottinntekt, på blad A og B.
- Vurdere innretning og fordeling av kvoter i åpen gruppe mellom blad A og B. Eksempelvis reduserte kvoter blad A, og overføring av fiskere med pensjonsinntekt til Blad A.
- Krabbekvote forbeholdes fiskere i kvoteregulert område.
- Øke kravet for å delta i kongekrabbefiske.
- Midlertidig endring av permitteringsreglene for fiskeindustrien. Permitteringsperioden må vurderes forsøkt endret.
- Iverksette egne arbeidsmarkedstiltak gjennom NAV. Iverksette prosjekter for produktutvikling, kompetanseheving og utdanning med samtidig opprettholdelse av dagpenger.
- Hurtig oppstart av store nasjonale investeringsprosjekter i løpet av 2025 for å jevne ut negative virkninger av kvotenedgangen.

5 Effekter for Vardø kommune:

Vardø kommune er en fiskerikommune. Regionen som helhet har lite annet omfattende næringsliv enn fiskeri.

Vardø kommune trenger aktive fiskere og en oppegående fiskeindustri som viktige arbeidsplasser i lokalsamfunnet. Tidligere ressurskriser har medført stor tilbakegang i folketall i Øst-Finnmark. Kvotenedgangen som man nå opplever vil kunne få tilsvarende konsekvenser for mange fiskeriavhengige kommuner i Øst-Finnmark.

Innvandring og arbeid i fiske og fiskeindustri har opprettholdt befolkningsgrunnlaget i Vardø i mange år. Ved kvotenedgangen og redusert aktivitet i industrien, der mange innvandrere arbeider, risikerer man at en stor andel tilflyttere fra utlandet, uten sterk tilhørighet til kommunen, flytter ut av kommunen. Dette kan medføre en stor folketallsnedgang i kommunen i løpet av få år.

Nedgangen i kvoter for spesielt åpen gruppe er svært stor. Som vist i mange statistikker og i Riksrevisjonens rapport, har kvotene i lukket gruppe i stor grad forsvunnet ut av kapitalsvake kystkommuner. Disse kommunene har for en stor del bare åpen gruppe tilbake. Når åpen gruppe nå får så stor nedgang i sine kvoter, så vil det igjen ramme de fiskeriavhengige kommunene aller hardest.

Den store nedgangen i fiskekvoter for fiskere og fiskeindustri i kommunen vil medføre stor nedgang i næringsaktivitet og sysselsetting i kommunen. Virkningene for Vardø kommune vil kunne være:

- Sterkt redusert aktivitet i næringslivet, fiskeri, industri og ringvirkninger.
- Stor nedgang i lokal omsetning, nærings- og lønnsinntekter.
- Nedgang skatteinntekter fra næringsliv, lott og lønn. (Mesteparten av dette kompenseres via statsbudsjettet).
- Nedgang sysselsetting.
- Økt arbeidsledighet.
- Økte sosialutgifter.
- Reduserte muligheter for sysselsetting av flyktninger. Dette vil kunne medføre økte sosiale utgifter for kommunen.
- Nedgang i folketall, med påfølgende reduksjon i kommunens inntekter.

Befolkningsutvikling i Øst-Finnmark har de seneste årene blitt sett på som viktig i et sikkerhetspolitisk bilde. Kvoter til Øst-Finnmark som er mulige å leve og skape aktivitet av, er et viktig bidrag for å opprettholde befolkningsgrunnlaget. Et koordinert politisk arbeid over kommunegrensene vil derfor være et viktig bidrag for å få på plass virkningsfulle tiltak.

Nedgangen i kvoter vil være en utfordring for kommunen. I mangel av sterke lokale næringsforeninger vil det være hensiktsmessig at kommunen går i front, og følger opp med dedikerte ressurser til å overvåke og håndtere situasjonen best mulig. Kommunen må videre vurdere om det er hensiktsmessig med ytterligere arbeid for å tallfeste konsekvensene av kvotenedgangen. Kommunen må vurdere om de bør sitte i førersetet og følge opp med initiering, utvikling, finansiering, oppfølging, og koordinering av ulike tiltak opp mot øvrige eksterne parter. Kommunen må vurdere om det er mer formålstjenlig å være på og proaktiv, enn å la situasjonen utvikle seg helt uten at det utvikles og iverksettes gode tiltak.

Det er forventninger til nye store prosjekter i kommunen i løpet av 2025. Kommunen bør arbeide for at disse iverksettes snarest, både ny radar på fastlandet, vedlikeholdsarbeider i Vardøtunellen, og oppstart ny ytre molo, slik at de negative virkningene av den midlertidige kvotenedgangen kan jevnes ut noe av annen ekstern aktivitet i kommunen.

Situasjonen i fiskerinæringen er forventet å snu i løpet av 3-5 år. De kommuner som har klart å komme seg igjennom nedgangsperioden med en oppegående flåte og industri vil være i førersetet for å utnytte ny oppgang.